

Bibó István évnyitó beszéde

Elhangzott 2001. szeptember 2-án

Kedves diákok, szülők, tanárok; kedves vendégeink és vendéglátóink!

Ebben a tanévben lesz először teljes létszámú az iskola; és ebben a tanévben használhatjuk először az egész épületet. Úgy érzem, ez fontos előrelépés; s bár helyzetünk és körülményeink nem változtak lényegesen, reménységgel nézhetünk az iskola jövője felé. Ehhez, a jövő felé tekintéshez kapcsolódik az, amiről most beszélni szeretnék.

Ünnepélyeinken, többnyire befejezőként, a Himnuszt szoktuk énekelni; ma is így lesz. Vannak gyülekezetek, ahol a vasárnapi istentiszteleteket is - alkalmilag vagy rendszeresen - a Himnusz zárja, amely énekeskönyvünkben is szerepel. És nemcsak egyházi környezetben, hanem világi ünnepélyeken is egyre gyakrabban halljuk így: "énekeljük el nemzeti imádságunkat, a Himnuszt". Évente tíz-húsz alkalommal halljuk; mi magunk is énekeljük; megtanultátok vagy meg fogjátok tanulni - már aki - hogy Kölcsey Ferenc írta 1823-ban; hogy Erkel Ferenc zenésítette meg 1844-ben; hogy ettől kezdve vált nemzeti himnusszá, a szó mai értelmében. De vajon jelent-e valami fontosat a számotokra, amin érdemes gondolkozni?

Mert szép számmal vannak, akiknek kifogásaik vagy fenntartásaik vannak. Vannak, akik ma is azt mondják: a mi himnuszunk pesszimista nyafogás, balsors-emlegetés, bűnbánatozás, múltbamerengés, mulatsíratás, főleg, ha a többi versszakot is elolvassuk. Bezzeg a franciáké, a Marsellaise, az igen, az harci dal, induló, azzal lehet előre menni. Vagy a lengyeleké ("Nincs még veszve Lengyelország"), az is a jövőről szól, és optimista. Hagyni kéne már a balsorsot meg a múltat. Valószínűleg valami ilyesmire hivatkozott Rákosi Mátyás is, Magyarország diktátora, amikor az ötvenes évek elején új himnusz írására kérte fel Kodály Zoltánt; neki persze igazából az fájt, hogy a magyar himnusz Istenhez fordul, és nem a néphez vagy a kommunista párthoz vagy a Szovjetunióhoz. Kodály Zoltán a felkérésre állítólag azt válaszolta - és ehhez akkor az ő nagy tekintélye mellett nagy bátorság is kellett - hogy: "Jó lesz a régi is!", és - hála

Istennek - nem írt másikat.

Vannak azután magukat keresztyénnek, hívőnek vallók, akik templomban és istentiszteleten nem éneklik a Himnuszt, és másutt sem szívesen. Szerintük a Himnusz egyrészt politikai állásfoglalás, vagy legalábbis a politika területére tartozó valami, amelyet nem szabad a gyülekezeti életbe belekeverni; másrészt pedig hiába kezdődik az Isten megszólításával, nem tekinthető imádságnak, mert teológiai hibás: hogyan jelenheti ki akárki, Kölcsey Ferenc vagy bárki, hogy a magyar nép megbűnhődte nemcsak a múltat, hanem pláne még a jövőt is? Ha tehát mégis szeretjük a Himnuszt, és szeretnénk jó kedvvel és jó lelkiismerettel hallgatni és énekelni, akkor kell valamit gondolnunk ezekről a kifogásokról, és esetleg valamit mondani is róluk.

Akik az első kifogást hangoztatják, nagyon felületes módon összekeverik a valódi bűnbánatot a siránkozással. Nem kell ahhoz sem vallásosnak, sem teológiai képzettségnek lenni, hogy belássuk: a bűnbánat nem azonos sem a nyafogással, sem a múltsíratással, sem a pesszimizmussal., amely mindenben a rosszat, a negatívot látja. Ahhoz viszont már kell legalább egy kis bibliaismeret - ha nem is feltétlenül hit - hogy tudjuk: a bibliai értelemben vett bűnbánat mindennek épp az ellenkezője: a jövőt nyitja meg a bűnt elkövető, a bűnben élő ember előtt. Krisztus tanítása, az evangélium pontosan arról szól, hogy a bűnös embernek is van jövője. A bibliai értelemben vett bűnbánat pedig egyszerre jelenti a bűn felismerését, és a felismert bűnnel az Istenhez (Krisztushoz) való fordulást. (Nem elég csak a főpapokhoz visszamenni és visszaadni a harminc ezüst pénzt.) Kölcsey tehát éppen nem a múlton rágódik, hanem az egyetlen lehetséges utat jelzi, amikor - történelmünk katasztrófáit Isten büntetésének tekintve - Istenhez fordul áldásért az első versszakban és kegyelemért ("Szánd meg, Isten, a magyart") az utolsóban.

De honnan ered az a szemlélet, amely történelmünk katasztrófáit Isten büntetésének tekinti és a bűnbánat szükségességét, az önmagunkba tekintést és az Istenhez fordulást hirdeti? Sokan közületek már tudják a választ: ez a 16-17. századi magyar protestantizmus szemlélete, amely párhuzamokat ismert fel a babiloni fogságra jutott zsidó nép és a török uralom alá került magyarság sorsában, és ezért - a reformátorok tanítását követve, a Krisztusba vetett személyes hitből erőt merítve - nem tett mást, mint az ószövetségi próféták hangját, stílusát és főleg mondanivalóját önmagára vonatkoztatta, és a történelmi események által megbontott, tönkretett nemzeti egység lehetőségét is a közös bűnbánatban és az Istenhez való közös odafordulásban kereste és találta meg (Nagyon fontos itt megjegyezni, hogy a közös bűnbánat nem azonos a kollektív bűnösség XX. századi, keresztyén szempontból is tarthatatlan tételének elfogadásával,

amelyet sokan ránk akarnak erőltetni, sokan meg kétségbeesetten tiltakozunk ellene; hanem - a 16. század ma is érvényes felfogásában - egyéni bűnösség közös megvallását jelenti!).

Ezt a szemléletet először a bibliafordító Károli Gáspár foglalta össze a 16. század végén abban a művében, amelynek a következő hosszú címe van: Két könyv minden országoknak és királyoknak jó és gonosz szerencséjének okairul. Gondolatmenetében sok a leegyszerűsítés, látásmódja gyakran végletes, amely csak a hitvita-stílusban megfogalmazott feketét és fehéret ismeri, néha racionálisan érvel, néha pedig érvek helyett prédikál - és mégis igaz az, hogy ez a szemlélet, minden "gyermekbetegsége" ellenére akkor is, és azóta is megtartó erőnek bizonyult. Elfogadta és továbbgondolta a 17. század legnagyobb magyar gondolkodója, a katolikus Zrínyi Miklós is, aki - már sokkal letisztultabb formában - lényegében ennek a szemléletnek alapján fogalmazta meg az ország legégetőbb kérdéseit. S nála jelenik meg - éppen azon az alapon, hogy a katasztrófák Isten büntetése - az az önkritikus nemzetszemlélet, mondhatjuk úgy is, hogy nemzetkritika, amely a magyarság legjobbjainál azóta is visszatér: elsősorban magunkban keressük az okot, először a magunk házatáján nézzünk körül - akkor is, ha "egy nemzetnél sem vagyunk alábbvalóak", amit szintén Zrínyi mondott ki így először.

És most nagyon fontos ponthoz érkeztük. Bűnbánat - önkritika; használjuk párhuzamosan most ezt a két kifejezést, bár nem egészen ugyanazt jelentik. A 16-17. században sem volt mindenki bibliás ember, ma pedig pláne nem; és meg kell keresnünk azt, hogy mit mond - mit akar mondani - mondhat-e valamit - a Himnusz azoknak is, akik nem a Bibliával a kezükben mennek a focimeccsre. Tegyük fel a kérdést: Pesszimizmus-e a bűnbánat? Pesszimista-e az önkritika? Baj-e, ha arra törekszünk, hogy saját hibáinkat - bűneinket - lehetőleg mi magunk vegyük észre először? És szögezzük le, hogy az önkritikus szemlélet a lehető legtermékenyebb és leghasznosabb dolog az ember számára; abban az értelemben is, ahogy az evangélium bűnbánatra szólít, abban az értelemben is, ahogy azt a 16. század prédikátorai, azután Bocskai, Bethlen Zrínyi a nemzetnek ajánlották és maguk is gyakorolták, és abban az értelemben is, ahogy minden hittől függetlenül a józan ész elemi parancsa ez ma is. Az az ember ugyanis, akinek "nincs önkritikája", rosszul érzékeli a valóságot: önmagát is, és emiatt a környező világot is; és ebből a legnagyobb baja - lehet, hogy csak sokára - de neki magának lesz. Ha valaki azt hiszi magáról, hogy nagyon tehetséges, pedig nem az, akkor minden sikertelenségért a tanárt, a zsűrit, a közönséget okolja; egyre kevésbé a valóságot érzékeli, egyre inkább a vágyai szerint magyarázza a világot; nem tud a helyére kerülni, s ha egyszer mégis szembesülnie kell a valósággal, összeomlik. Ha valaki nagyon hiú és nagyon vágyik arra, hogy tiszteljék, az vagy azt hiszi magáról, hogy mindenki szereti és becsüli, pedig csak talpnyalókkal vette körül magát; vagy mindenkit az ellenségének hisz, akik pedig egyszerűen csak mással vannak elfoglalva.

Röviden még a másik kifogásról. Akik a Himnuszt templomba nem valónak ítélik, összekeverik a politikát a történelemmel. A politika a történelem mindenkor aktuális felszíne, a felszínen mozgók összes felületességével, hibájával, bűnével - de alatta történelem van, ott az van, ami velünk történik; és a Biblia arról beszél már az Ószövetségben is, hogy Istennek nem mindegy, mi történik az emberrel. Ő a történelem Ura, mondjuk ma, és így gondolták - és így tapasztalták - a 16. sz. protestáns prédikátorai is.

Akik pedig úgy gondolják, hogy a Himnusz nem lehet imádság, mert teológiailag nem hibátlan gondolatot is találni vélnek benne, gondolják meg: igaz, hogy Kölcsey nagyon tiszta protestáns szemlélet alapján állt, de mégsem teológus, hanem költő volt; s csak azt akarta kifejezni: ez a nép embertelenül sokat szenvedett. Nem mondja, hogy érdemtelenül (kétszerannyi a versben a bűnök felsorolása, mint a dicsőségé), nem mondja másokra mutogatva, hogy azok mennyivel rosszabbak nálunk, nem mondja, hogy nem érdemeltük meg; csak azt mondja: nagyon sok volt a szenvedés, Uram. Szánd meg, Isten, a magyart. - Könyörületet, kegyelmet kér, egyedül attól, aki ezt megadhatja, s aki ezt meg is ígérte. És gondoljuk meg azt is: vajon Isten csak a teológiailag hibátlan imádságot hallgatja meg?

Ezért énekelhetik nyugodt lelkiismerettel és együtt a Himnuszt, éppen azok, akik nagyon komolyan vesszük: hívők és hitetlenek, katolikusok és protestánsok és bármely felekezetűek; templomban, Országházban, stadionban vagy egy fa alatt az erdőben; csak az a fontos, hogy az igazi mondanivalóját vegyük komolyan. Ezekkel a gondolatokkal a 2001-2002-es tanévet megnyitom.